

לשוננו לעם

עורך: חיים א' כהן

מתוך

כרך נ, תשנ"ט

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

עוזי אורנן

"דקדוק הפה והאוזן": חריגה נוספת מדקדוק המקרא

העורך, חיים א' כהן, במאמרו המעניין "דקדוק העברית המתחדשת ומקורות יניקתו" (לשונו לעם מט [תשנ"ח], עמ' 117–131), כתב כדברים הבאים (עמ' 121):

אחד היה ניסן ברגרין ע"ה שהוציא לפני למעלה משבעים שנה ספר "תורת הצורות של הלשון העברית" וייסדו גם על דקדוק לשון חז"ל [...] את הצורות שאינן מצויות, כמקור המוחלט, חלק מצורות המקור הנטווי [...], צורות הנקבות בעתיד ועוד, העמיד ברגרין בספר זה בגופן מיוחד, מוקטן [...] אלא שכידוע לא היה לדבר זה המשך [...] (ההדגשה שלי, ע"א).

על דברים אלו יש להעיר כי הכותב פסח על ספר שנתפרסם אחרי ספרו של ברגרין, לראשונה לפני למעלה מחמישים שנה, היינו בתש"ח, הוא ספרי "דקדוק הפה והאוזן", שנתפרסם במחנה העצורים בגילגיל, קניה. בספר זה לוחות הפועל אינם כוללים כלל את הצורות המקראיות לנוכחות ונסתרות בעתיד, ולא את הצורות המקראיות לנוכחות בציווי. דברי ההסבר הנלווים אל לוח בניין פעל הם כדלקמן:

[...] בלשון המקרא משתמשים בצורה מיחדת לנוכחות ונסתרות בעתיד: אתן תִּשְׁפָּכָה, הן תִּשְׁפָּכָה, ובצורה מיחדת לנוכחות בציווי: שִׁפְכָה! בתקופה מאוחרת יותר נעלמו הצורות המיוחדות האלו וצורות הנוכחים והנסתרים החלו לשמש גם לנוכחות ונסתרות. בימינו, לנוכחות ונסתרות בעתיד ולנוכחות בציווי, מתר להשתמש בצורה המיוחדת (תשפכנה, שפכנה) או בצורות הזכר (תשפכו, ישפכו, שפכו). הערה זו נוגעת לכל הבנינים ולא דוקה לבנין פעל.

אכן, הספר נדפס במחנה המעצר בקניה במהדורה מצומצמת ביותר, אבל גם במהדורות שפורסמו בדפוס בשנים מאוחרות יותר, ושנים רבות שימשו

את תלמידי בתי הספר התיכוניים ואת תלמידי המכללות למורים, לא הוכללו הצורות המקראיות האלה בלוחות הנטייה של הפועל, ובדברי ההסבר נאמר כדלקמן:

לגופי הנוכחות והנסתרות מצויה גם צורה מיוחדת המשמשת בחלק גדול מן המקרא, אינה מצויה בלשון חכמים, ואינה חובה עלינו. תשפכנה, תדברנה, תשכמנה, תקדשנה, וכדומה. וכן בציווי: שפכנה! דברנה! השכמנה!

ג	הכנין	פעל	נפעל	פיעל	סיעל	התפעל	הפעיל	הופעל
הנוף	השם	ש-פ-כ	כ-פ-ל	כ-ב-ס	כ-ב-ס	כ-ב-ס	כ-פ-ל	כ-פ-ל
מדבר-ת	שפכתי	נכפלתי	כבסתי	קבסתי	התכבסתי	הכפלתי	הקפלתי	הקפלתי
נוכח	שפכת	נכפלת	כבסת	קבסת	התכבסת	הכפלת	הקפלת	הקפלת
נוכחת	שפכת	נכפלת	כבסת	קבסת	התכבסת	הכפלת	הקפלת	הקפלת
נסתר	שפך	נכפל	כבס	קבס	התכבס	הכפיל	הקפיל	הקפיל
נסתרת	שפכה	נכפלה	כבסה	קבסה	התכבסה	הכפילה	הקפילה	הקפילה
מדברים-ות	שפכנו	נכפלנו	כבסנו	קבסנו	התכבסנו	הכפלנו	הקפלנו	הקפלנו
נוכחים-ות	שפכתם	נכפלתם	כבסתם	קבסתם	התכבסתם	הכפלתם	הקפלתם	הקפלתם
נסתרים-ות	שפכו	נכפלו	כבסו	קבסו	התכבסו	הכפילו	הקפילו	הקפילו
מדבר-ת	אשפף	אכפל	אכבס	אקבס	אתכבס	אכפיל	אקפיל	אקפיל
נוכח	תשפף	תכפל	תכבס	תקבס	תתכבס	תכפיל	תקפיל	תקפיל
נוכחת	תשפכי	תכפלי	תכבסי	תקבסי	תתכבסי	תכפילי	תקפילי	תקפילי
נסתר	ישפף	יכפל	יכבס	יקבס	יתכבס	יכפיל	יקפיל	יקפיל
נסתרת	תשפף	תכפל	תכבס	תקבס	תתכבס	תכפיל	תקפיל	תקפיל
מדברים-ות	נשפף	נכפל	נכבס	נקבס	נתכבס	נכפיל	נקפיל	נקפיל
נוכחים-ות	תשפכו	תכפלו	תכבסו	תקבסו	תתכבסו	תכפילו	תקפילו	תקפילו
נסתרים-ות	ישפכו	יכפלו	יכבסו	יקבסו	יתכבסו	יכפילו	יקפילו	יקפילו
יחיד	שופף	נכפל	מכבס	מקבס	מתכבס	מכפיל	מקפיל	מקפיל
יחידה	שופכת	נכפלת	מכבסת	מקבסת	מתכבסת	מכפילה	מקפילה	מקפילה
רבים	שופכים	נכפלים	מכבסים	מקבסים	מתכבסים	מכפילים	מקפילים	מקפילים
רבות	שופכות	נכפלות	מכבסות	מקבסות	מתכבסות	מכפילות	מקפילות	מקפילות
נוכח	שפף!	הכפל!	כבס!	קבס!	התכבס!	הכפיל!	הקפיל!	הקפיל!
נוכחת	שפכי!	הכפלי!	כבסי!	קבסי!	התכבסי!	הכפילי!	הקפילי!	הקפילי!
נוכחים-ות	שפכו!	הכפלו!	כבסו!	קבסו!	התכבסו!	הכפילו!	הקפילו!	הקפילו!
מקור	—	שפך	נכפול	כבוס	קבוס	התכבס	הכפל	הקפל
שם-סועל	—	שפף	הכפל	כבס	—	התכבס	הכפיל	—
שם-פעולה	—	שפכה	הכפלות	כבוס	התכבסות	הכפלות	הקפלות	—

• לנוכחות בא ׳ן׳ במקום ׳ם׳. שים לב לסגור שבהברה ׳קם׳. בניגוד לחוק התנועות!

טבלת נטיית הפועל השלם מתוך ספרו של פרופ' עוזי אורנן, דקדוק הפה והאוזן, מהדורה שביעית מתוקנת, ירושלים 1963